

Matias Marttinen kok

Kirjallinen kysymys in house -yhtiöiden suhteesta hankintalakiin

Eduskunnan puhemiehelle

Julkisten hankintojen kontekstissa in house -yhtiöllä viitataan yhtiöön, joka on hankintayksiköiden, kuten kuntien tai hyvinvointialueiden omistama. In house -yhtiön ohella voidaan puhua myös sidosyksiköstä ja sidosyksiköltä tehdyn hankinnan osalta sidosyksikköhankinnasta. Julkisosomisteiden in house -yhtiöiden tarkoituksena on tuottaa sellaisia palveluita, joita ei vapailta markkinoilta ole tehokkaasti saatavissa. In house -yhtiöiden tyypillisiin toimialoihin kuuluvat muun muassa kunnille tai alueille tarjottavat catering-, pesula- tai tietojärjestelmäpalvelut.

Hankintalain mukaan kuntien tai hyvinvointialueiden ei tarvitse suorittaa lain julkiselle hankinnalle määrittelemää kilpailutusta, jos palvelu ostetaan suoraan yhtiöltä, jossa hankkiva yhteisö käyttää määräysvaltaa. Hankintalaki ei kuitenkaan suoraan määrittele, miten suuren osuuden yrityksestä tulee olla hankkivan julkisyhteisön omistuksessa, kunhan yhtiö kokonaisuudessaan on julkisosomisteinen. Tämä on johtanut tilanteeseen, jossa useat kaupungit ja kunnat ovat päätyneet ostamaan marginaalisia osuuksia in house -yrityksistä saadakseen vapautuksen hankintalain vaatimasta avoimesta kilpailutuksesta.

Oheinen toimintatapa on johtanut kilpailun vääristymiseen ja matalampaan julkiseen läpinäkyvyyteen verorahoilla toteutetuista hankinnoista. Samalla in house -yritysten käytön merkittävä kasvu ja hankintalain hengen kiertäminen on heikentänyt suomalaisten yritysten toimintaedellytyksiä kilpailla avoimesti julkisten hankintojen ja palveluiden markkinoilla.

In house -yhtiöiden asema useilla kansallisilla markkinoilla on Suomessa kasvanut huomattavan suureksi. Verovaroilla tehdään hankintoja ja palveluostoja vuosittain noin 52 miljardin euron edestä. Tästä kokonaissummasta in house -yhtiöiltä ostettujen sidosyksikköhankintojen osuus on noin 15 miljardia euroa.

Hankintalain mukaisesti julkisosomisteisia yrityksiä rajoitetaan siten, että ne saavat myydä palveluitaan ulkoisille toimijoille vain 5 %:n verran omasta kokonaisliikevaihdostaan. In house -yhtiöiden tarkoituksena ei ole ollut kasvattaa omaa toimintaansa määräänsä enempää, vaan toiminnan on ollut tarkoitus perustua erityiseen tuotanto- tai hankintatarpeeseen. Kuitenkin in house -yhtiöiden on mahdollista kasvattaa omaa toimintaansa laajentamalla omistajajoukkoaan. Omistajajoukon laajentuminen on kuitenkin johtanut siihen, että niiltä palveluita ostavat julkiset toimijat eivät välttämättä pidä todellista määräämisvaltaa kyseisissä yhtiöissä, vaikka laki näin vaatii.

Kirjallinen kysymys KK 601/2022 vp

Oikeuskäytännön mukaan pelkän nimellisen omistusosuuden ei pitäisi riittää kriteeristöltään siihen, että in house -yhtiötä voitaisiin luokitella julkisen toimijan sidosyksikkönä. Vaikka tarkkaa määrittelyä ei ole kirjattu, niin julkisella toimijalla tulisi olla tosiasiallista määräysvaltaa sidosyksikköön. Tällä hetkellä esille on kuitenkin noussut useampia esimerkkejä tilanteista, joissa vaadittu määräysvalta on ollut parhaimmillaankin teoreettinen tehdyistä hankinnoista huolimatta.

Huoleksi nousee suomalaisten kuntien ja hyvinvointialueiden mahdollisuus kiireellisten aikataulujen ja yksinkertaisimpien käsittelyjen vuoksi turvautua in house -yhtiön osaomistukseen keinona välttää edessä oleva kilpailutus. Tämänkaltaisen tilanne ei edistä suomalaisten yritysten toimintaa eikä kilpailulla tavoiteltua tehokkuutta ja avoimuutta.

Edellä olevan perusteella ja eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ään viitaten esitän asianomaisen ministerin vastattavaksi seuraavan kysymyksen:

*Mihin toimiin hallitus aikoo ryhtyä estääkseen hankintalain kiertämisen sidosyksikköhan-
kintoja käyttämällä?*

Helsingissä 23.11.2022

Matias Marttinen kok